پەیوەنـــدیەکانی تورکیـــا بە وەلاتانی دراوسێ.. ئەیهان جادر سۆفی

دوای راگەیاندنی کۆماری تورکیا لەساڵی ١٩٢٣ پەیوەندی دیبلۆماسی لەگەڵ وەلاتانی دراوسێ بەسترا چەندین پەیمانی لەگەڵ وڵاتانی دەوروبەری بەستی بۆ چارەسەرکردنی کێشە و گرفتەکان و پێشکەوتنی تورکیا بەستبوو .

پەیوەندی تورکیا لەگەڵ عێراق: دەکەم پەیوەندیەکە ئەوە بوو کە کێشەی ویلایەتی موسل بوو چونکە موسل لە ساڵی ١٩١٨ لە لایەن بەریتانیا داگیر کرابوو . موسل ناوچەیەکی دەولەمەند بوو لە نەوت وە هەرووها ئەم کێشەیە لە ساڵی ١٩٢٤ بەریتانیا جەختی لە گرێدانی موسل بە عێراقەوە کرد پێشنیازی تورکیایان کرد بەڵام رەتیکردەوە کاتێکلایەنەکان رێکەوتن مەسەلەکە راوەنەی کۆمەڵەی گەڵان کرا لە جنێڤ کە هێشتا تورکیا تێدا ئەندام نەبوو وە لە ١٩٢٤ چەندین پێکدادان لە نێوان تورکیا و هێزەکانیبەریتانیا روویدا ک□ بەریتانیا داوای کێشانەوەی تورکیا کرد لە ناوچەکان وە سنورێکی کاتی لە نێوان هەردوو لا پێکهێنا ١٩٢٥ کۆمەڵەی گەڵان بریاری دا کە موسل بخرێتە سەر عێراق وە تورکیا ئەم بریارە پەسەندکرد لە ساڵی ١٩٢٦ ل□ بەرامبەر وەرگرتنی سەدی ١٠ نەوتی موسل بۆ ماوەی ٢٥ ساڵ.

پەیوەندی لەگەڵ ئیران : پەیوەندیەکی دۆستایەتی لە نێواندا هەبوو ئەم پەیوەندیە لە ٢٢نیسانی ١٩٢٦ واژۆ کرا وە هەردوو لا لە پەیمانەکەدا رێکەوتن لەسەر رێگەنەدان بۆ دامەزراندنی رێکخراو□ گروپێک هەرووها پێش ئەم پەیمانە واژۆبکرێت پەیوەندیەکە پێشکەوتنی بەخۆوە بینیوە سەردانی وەزیری دەروەی ئیران تەیمورتاش لە پایزی ١٩٢٦ واژۆکردنی پرۆتۆکۆلێکی کاتی لە ٢ی کانوونی دووەمی ١٩٢٧ لە نێوان تورکیا وئیران دامەزراند وە پەیوەندی تەلەگرافیی لە نێوان ئەنکەر و تاران لە ساڵی ١٩٢٨ دامەزراند . هەرووها بە هۆی جموجۆلی گرپی چەکدارەکان لە سەر سنورەکان بەتایبەتی جموجۆلی گروپە کوردەکان بۆ سەر بنکەی تورکیا ئەم پەیوەندی لەساڵی ١٩٣٠ توشی تەنگەژە بوو تورکیا ئیرانی تۆمەتباری دەکرد بە فەرمۆشکردنی بەرپرسیارەتی لەسەر سنورەکان بەڵام زۆری پێنەچوو پەیوەندیەکە

وەکو جاران لەهاتەوە وەزیری دەرەوەی تورکیا لە ١٧ی کانوونی دووەمی ١٩٣٢ سەردانی تارانی کرد لە ٢٣ی هەمان مانگ پەیمانی سنور لە نێوان هەردوو لا بەسترا بۆ نەهێشتنی کێشەکان لە نێوانیاندا.

رێکەوتننامەی سەعد ئاباد: ئەم پەیمانە لە نێوان تورکیا و ئیران و عێراق و ئەفغانستان لە ٨ی تەموزی ١٩٣٧ بەسترا ئەم پەیمانە بە پەیمانی چوار قۆلی دادەنرا ئەم پەیمانە بەسترا بە مەستی گفتوگۆ بکەن بۆ چارەسەر کردنی ئەو کێشانەی کە زیان بەرژەوەندی ئەو لایەنانی دەگەیەنێن هەرووها پەیمان بدەن هیچ لایەنێک پەنا نەبات بۆ لایەکی تر هیچ چالاکیەکی سیاسی پەیرەو نەکات هەمیشە لە ئاشتی دابن.

پەیوەندی لەگەڵ سوریا: کێشەی هاتای کە لە ساڵی ١٩٣٦ فەرەنسا رایگەیاند کە سەربەخۆی سوریا کە هاتای بخاتە سەر دەوڵەتی نوێی سوریا ئەمەش بە کۆمەڵگەی تورکیا قوت نەدەچوو کێشەکە خرایە بەردەم کۆمەڵەی گەلان لە١٩٣٧ رەوانەی هەرێم کرد بەریتانیا لەوە نیگەران بوو کەلەئاست مەترسی ئیتالیەکان کەلەن بکەوێتە نیوان تورکیا وفەرنسیەکان هەر بۆ یەکدی نەوانیان تا گەیشتنە رێکەوتنێک کە هاتایی بوە قەوارەیەکی سەربەخۆ پارێزەرانی نێودەوڵەتی دەستورەکیان بەدانا بۆ هەڵبژاردن لە ئەیلوولی ١٩٣٨ئەنجام دا بەزۆرینەیەکی کەمی تورکی واتە ٢٢لە ٤٠ کورسی پەرلەمان کۆتای هات پەرلەمانی نوێ سەربەخۆی هاتای راگەیاند نزیکە ساڵێک لە ١٩٣٩ ئەو دەوڵەتە لەگەڵ تورکیا راگەیاند ئەوەی تۆرەیی مەزنی سوریەکانی لێکەوتەوە تا ئەمرۆش ئەم ناوچەیە بەشک لە سوریا دادەنێن لەسەر نەخشە.

پەیوەندی لەگەڵ یۆنان: کۆتایی١٩٢٠کان و سەرتایی ١٩٣٠کان پەرسەندنەکی پلە بە پلەچاکبوونی پەیوەندییەکانی تورکیای لەگەڵ ولاتانی دەوروبەردا بەخۆوە بینی پەیمانەکی هێرش نەکرد سەرێک،لەگەڵ ئیتالیا لە ساڵی ١٩٣٨مۆرکرا. هەورەها بە تێکەشانی رێژەیی دپلۆماتی ئیتالی. ئاشتیش لەگەڵ یۆناندا پێکهات. لە ئۆکتوبەری ١٩٣٠ دوا سەنگەی ترس هاوبەش لە یەکێتیخوازیی بولگاریەکان. رێکەوتنامەیکی دەستایەتی لەگەڵ یۆناندا مۆرکرا. پاش چەند کۆنفرانسێک لە بالکان،. لە لەسالی ـ١٩٣٤دا، پەیماننامەی بالکان لەگەڵ یۆناندا. یۆگۆسلاڤیا. رۆمانیا. تورکیاش وەک ئەندامێکی مۆرکرا.

دەرئەنجام:

لێرەدا بۆمان دەرکەوت کە یەکەمین پەیمانی دۆستایەتی لە نێوان تورکیا و ئێران لە ٢٢ ی نیسانی ١٩٢٦ هاتە واژۆ کردن ، وە بەهۆی شۆرشەکانی کوردەوە لە تورکیا لە سالی ١٩٣٠ پەیوەندیەکانی نێوان تورکیا و ئێران دوچاری تەنگەژە بووەوە . بەهۆی ئەوەی تورکیا ئێرانی تۆمەت بار کرد بە کەمتەرخەمی لە پاراستنی سنورەکانیان ، وە بۆمان دەرکەوت کە رێککەوتن نامەی سەعد ئاباد لە نێوان چوار ولات لە سالی ١٩٣٧ کۆشکی سەعد ئاباد لە تاران مۆر کرا بۆ دروست بونی هاوپەیمانیەتیە ئەو ولاتانەی ئاماژەمان پێ کردن ، هەروەها کێشەی ویلایەتی موسل کە ئەو کێشەیەبوو تورکیا لەگەل بەریتانیا لەسەر موسل هەیبوو کە ئەو هەرێمە بە نەوت دەولەمەند بوو هەروەها بریاری کۆمەلەی گەلان لە سالی ١٩٢٥ بریاری دا کە تورکیا لە سەدا ١٠ی نەوتی ویلایەتەکەی بۆ ماوەی ٢٥ سال پێ بدرێ لە ئەوش لە بەرامبەردا واز لە خواستەکانی ئەو هەرێمە بهێنێت لەکاتیدا هاتای خرایە سەر سوریا وتورکیاش ناچاربوو کە قبوڵی بکات.

تورکیا لە ئەنجامی رێکەوتنامەی دەستانە لەگەڵ یۆنان توانی مەترسی لەسەر خۆرئاوای تورکیا دوربخاتەوە.